

Cultura Creștină

Apare, cu excepția lunilor Iulie și August, la 10 și 25 n. a fiecărei luni.

Anul III.

10 Ianuarie 1913.

Nrul 1.

S U M A R U L :

ALEXANDRU CIURA: Visul păstorului.

Dr. IOAN BĂLAN: Limba românească în cele dintâi cărți bisericești (I).

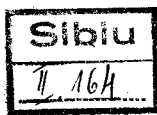
Dr. IOAN SÂMPĂLEANU: Intențiunea Romei față de biserica română din Ungaria. (I).

ȘTEFAN TĂȘIEDAN: Icoane din viața poporului român din Bihor (1726—1748). (I).

Dr. VASILE HÂNCU: Pelagra.

CRONICĂ: Date statistice privitoare la episcopia maghiară (șr.); O nouă „crimă“ a Bisericii unite (ar.); Necredința a înfrânt Turcia (șr.); Cazul Caron (ar.).

CĂRȚI ȘI REVISTE: „Cuvântul adevărului“ (ar.); „Telegraful Român“ (ar.).

M. 3. - 1931.

Bla j.

Tipografia Seminariului teologic gr. cat.

Cetitorilor iubiți!

Cu acest număr începem al treilea an de muncă culturală creștină.

Privind lucrările cuprinse, număr de număr, în revista noastră, ne mângâiem cu conștiința datoriei împlinite.

Noi am făcut tot ce am putut, în împrejurările date, pentru luminarea și pentru înălțarea moralului și a demnității preoției noastre și promitem, că și în viitor vom aduce orice jertfă în scopul acesta, știind bine, că indirect lucrăm pentru binele poporului nostru, care va fi așa cum vor fi părinții lui sufletești.

Acelora, cari ne-au dat binevoitorul concurs, și cari ni-l vor da — sperăm — și în viitor, le mulțămim din inimă, asigurându-i, că și de aici înainte vom fi cu tot devotamentul față de steagul, ce-l purtăm.

* * *

Deschidem abonament pe 1913, cu prețurile din fruntea revistei.

* * *

Numărul acesta îl trimitem și acelor frați preoți, cari din vreo cauză binecuvântată nu au abonat până acum revista noastră. Ii rugăm să ne încunoștințeze, până în 15 l. c. n. dacă vreau, ori nu, revista.

Dorind noi uniformitate în rânduielile liturgice, acludem ca supplement un mic „îndreptar bisericesc“, pe care ne rugăm, să-l rețineți și dacă ne returnați revista.

* * *

Pe restanțierii noștri, cari sunt mulți, de tot prea mulți, — îi rugăm, să achite abonamentele: să jertfească, puținul, la care s'au angajat, primind revista, ca în chipul acesta, ajutându-ne împrumutat, să putem face cu toții binele ce-l dorim.

CULTURA CREȘTINĂ

APARE, CU ESCEPȚIA LUNILOR IULIE ȘI
AUGUST, LA 10 ȘI 25 n. A FIECĂREI LUNI.

Abonamente:
Pe un an: cor. 10.
Pe ½ an: cor. 5.
In străin.: cor. 12.
Numărul 50 bani.

REDACȚIA:
Dr. Ioan Sâmpăleanu, Stefan
Roșianu, Dr. Victor Macaveiu,
Dr. Alexandru Nicolescu și
Dr. Alexandru Rusu.

Redacția și Admi-
nistrația:
»Cultura Creștină«
Balázsfalva.

Visul păstorului.

În noaptea aceea minunată, păstorii din Betlem s'au pomenit în revărsarea unei lumini orbitoare. Câinii începură să latre, oile se înghesuiau speriate în ungherul staulului și de sus, din slava cerului, picurau accentele unei cântări divine: „Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace“...

Păstorii priviau cu ochii aiuriți, tremurând de spaimă și îngrijorare.

Numai Abiezer, cel mai bătrân dintre ei, zăcea liniștit în așternutul lui de paie și ochii lui stânși, ce abia mai vedeau realitatea, se aprinseră de o lumină suprapământeană.

Lumina dumnezească se reflecta în ochii aproape stânși ai acestui moșneag.

El se ridică cu greu din așternutul, în care zăcea de vreme îndelungată, proptindu-și în cârjă membrele înțepenite.

— Băeți, zise el. Cerul ne vestește o bucurie mare: plinirea vremii. Cel ce va aduce neamurilor mântuire, odrasla din sămânția lui David, s'a născut în noaptea aceasta sfântă. Eu îl văd, cu ochii mei bătrâni și slăbănogiți; îl simțesc aproape... aici trebuie să fie undeva, lângă noi... mergeți cu toții și vă închinați Lui... Eu rămân acasă, să port grija turmei, și când voi vă veți întoarce, mă duc și eu, să mă închin... Vedeti steaua aceea luminoasă, ce se co-

boară tot mai jos? — Purcedeți pe urma ei și unde se va opri ea, descoperiți-vă capetele, deslegați-vă curelele încălțămintelor, și intrați, ca să vedeți pe împăratul ce-și va întinde odată stăpânirea dela margini până la margini — și până la marginea pământului...

Păstorii plecară cu toții, iar bătrânul Abiezer rămase în culmea dealului, proptit în cârjă, cu ochii scăldați în lacrimi... Vedeà cum steaua minunată se coboară tot mai jos, cum orașul gemeà de lumea străină, ce umpleà stradele strâmte cu revărsarea lor de oameni, veniți din îndepărtate țări ale răsăritului, cu cămile și sclavi negri, încărcăți cu daruri...

*

Abiezer simți, că o mângâiere îi trece prin tot trupul. O slăbie îl cuprinse și se simțià fericit și ușor, ca un fulg în bătaia vântului. Pleoapele i-se lăsau din când în când grele, obosite de lumina orbitoare, ce se revărsa din înălțimi. Dar cântul dumnezeesc îl făcea să deschidă din când în când ochii, și i-se părea dela o vreme, că plutește pe valurile albastre ale mării.

Intr'o clipă își aminti de toate prorociile cărților sfinte, pe cari le știà pe din afară. Se vorbià acolo de nașterea unui prunc din sămânția lui David, de puterea cu care se va ridicà și va prăbuși în țărină pe toți potrivnicii lui. Și se gândià cu înduioșare la vremea fericită, când lupul și mielul împreună vor paște și un prunc mic îi va paște pe ei...

Adormi.

Și deodată i-se părù că aude strigătele de bucurie ale mulțimii, ce aclama eu multă însuflețire, pe celce venià în numele Domnului. Oamenii se proșterneau în calea Lui, își aruncau veșmintele să treacă peste ele și i-L întâmpinau cu stâlpari de finici, ca pe un împărat.

El trecea liniștit prin valurile mulțimii agitate și în zimbetul Lui suprapământean erà o umbră de compătimire și buzele Lui păreau a rosti, chiar în clipa celui mai desăvârșit triumf, cuvintele de mustrare: „Ierusalime, Ierusalime...!”

Îl vede apoi îngenunchiat în grădina Getsemanii, între sudori de sânge. Și deodată aude urletul plebei destrăbălate, îl vede târît în fața sinedriului, scuipat, încununat cu spini și ținut pe lemnul de hulă al crucii, între doi tâlhari.

Ci zimbetul Lui suprapământean erà acelaș spunând în nemărginita Lui bunătate: „Părinte, iartă-le lor“ ...

*

Se pomeni tremurând și o vorbă îi răsună neîntrerupt în urechi, o vorbă ce-i rămăsese din amintirile tulburi ale visului: Împărăția mea nu e din lumea aceasta.

Acum i-se părea, că înțelege totul și nu se mai îndoia nici o clipă, că visul acesta erà trimis dela Dumnezeu.

Păstorii ceialalți se întorceau în cete, povestind bătrânului despre minunile, ce văzuseră acolo: Copilul culcat în iesle, împrejmuit de o lumină orbitoare, steaua ce se oprise deasupra staulului, și filozofii, cari veniră din mari îndepărtări, aducând Pruncului daruri bogate: aur, smîrnă și tămâie.

Atunci Abiezer se ridică din așternut, și ceialalți păstori se uitară mirați la el, cum se mișcă de sprinten. El se spală pe față și pe mâni, își luă straietele celea mai curate și luând un mieluşel în brațe, coborî încet cu asta, în spre capetul oraşului, unde steaua minunată strălucia mai vie ca luceafărul, ce ce stângea la marginea zării.

Ajuns în fața Pruncului îngenunchia și luându-i mînuța plăpîndă o sărută. Deodată ochii i-se umeziră și lacrimi calde cădeau peste mînuța Copilului, ce zimbăia în scutece. Își ridică apoi mîna lui aspră și crepată și mîngăie cu dragoste căpşorul nevinovat și amintindu-și de visul ce avuse, se gândi cu amărăciune: Micuțul de El, câte va mai avea să îndure... Apoi deodată ochii lui stânși se aprinseră de o flacără mare și gura păstorului rosti, într'o clipă de inspirație dumnezească: „Tu ești calea, adevărul și viața.“

*

Se reîntoarce acasă, și așa cum erà în straiiele lui de sărbătoare, se întinse pe așternutul lui sărăcăcios, își încrucișe mânilor pe piept și zimbì ca de o suprapământeană fericire.

Închise ochii pentru totdeauna. —

Dar mortul duse cu sine în ceealaltă lume zimbetul acela nespus de fericit, pe care nu-l avuse nicio dată în viețã.

ALEXANDRU CIURA.

Limba românească în cele dintâi cărți bisericești.

(I)

Orice lucru, când se face pentru întâia oară, e stângaciu, și are o mulțime de neajunsuri. Celce l-a făcut, o știe aceasta, și poate o chiar spune, însă omul trebuie să fie îndestulit cu ceeace i-se ofere, dacă e vorba de alinarea unei nevoi, căci ori cât ar fi lucrul de primitiv, el împlinește trebuința. Experiența și studii mai îndelungate îl vor îmbunătăți, și astfel se va apropiã zi de zi de stadiul perfecțiunii, numai să ajungă în mâna unor oameni, cari pricep și doresc să-l perfecționeze, și spre acest scop își încoardă toate puterile. Altfel, te poți așteptã, ca lucrul în starea lui primitivă să fie mai bun și mai folositor decât o pocitură de mai târziu, opera unei mâni nedibace ori neînțelegătoare.

Lucruri primitive sunt și cele dintâi cărți bisericești traduse în românește. Aceste traduceri sunt botezate de autorii lor „întorsături“, dela latinescul versio. După cum întoarce plugarul pământul, așa întoarce Coresi cu ajutorii lui: Tudor Diacul, Popa Iane, Popa Mihaiu, și alții, cari vor fi lucrat independent de Coresi, așa întorc acestia pe românește cărțile sfinte. Locul se poate întoarce în două feluri: dacă pământul e foarte înțelenit, iar vitele de jug sunt slabe, și ferul plugului nu e de mare treabă, pământul nu se mărunțește, ci se întorc numai glii, mai mici sau mai mari, în cari sămânța nu poate pătrunde, decât pe la capete, și de aceea nici la roadă multă nu te poți așteptã. Se mărunțește însă pământul bine, cum se face pentru sămănatul grăului, când se întoarce și se grapă

mai de multe ori, atunci și sămânța are loc potrivit, și poți să te aștepți la o roadă îmbelșugată. Un pământ bătucit și înțelenit e, pentru traducătorii cei dintâi, textul slavonesc al cărților bisericești, pe care, teologi slabi și oameni cu puțină cultură fiind, ei, cari nu știu bine nici slavonește, nu sunt în stare să-l lucreze așa de bine, încât să izvorească din el neamului românesc „apă vie și spre vieața vecinică săltătoare”¹⁾.

Celce vreă să traducă, mai înainte de toate trebuie să cunoască bine lucrul, despre care e vorba în textul ce vreă să-l tălmăcească pe altă limbă. Unul, care n'are cunoștințe temeinice despre aviațiune, oricât de bine ar fi el stăpân pe limba franceză și română, nu e în stare să tălmăcească pe românește vre-un studiu scris de Blériot despre aparatul de sburat. Nici un teolog slab nu e în stare să traducă o carte bisericească, decât făcând o mulțime de greșeli, ori răsturnând vorbele unei limbi pe alta. Coresi a fost un slab teolog. Isus Hristos a dat apostolilor puterea iertării păcatelor, în urma căreia, cece iartă slujitorii lui Dumnezeu pe pământ, iertat va fi și în ceruri, iar ceea ce nu iartă ei pe pământ, nu va fi iertat nici în ceruri. Vorbele aceste ale Mântuitorului sună la Coresi astfel: „Primiți Duhu sfnt, cui veți lâsa păcatele, lâsați lor, cui veți ținea, țineți-le”²⁾, cari nici pe departe nu spun dorința și rânduiala Mântuitorului. — Evanghelistul Ioan recomandă lumii pe Isus Hristos, spunând, că el e Cuvântul lui Dumnezeu, prin care toate s'au făcut, și nimic nu este făcut, creat, ce n'ar fi prin lucrarea Cuvântului. Lucrul acesta îl spune Coresi cu totul altfel, încât textul lui nu corăspunde textului grecesc, și mai cu seamă intențiunii evanghelistului, care din acest fapt vreă să tragă concluziunea, că venind Isus în lume, a venit întru ale sale, deci ai lui au fost datori să-l primească. Grecescul: *πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ*

¹⁾ Călugării Gherontie și Grigorie dela Neamțu, lăudând pe mitropolitul Veniamin Costachi, îi adresează aceste vorbe, cari — pentru mitropolitul — spun un lucru prea de tot mărit: »In pământ sec și fără de apă, în limba noastră zicem, cea până acum însetată, ai izvorit apă vie și spre vieața vecinică săltătoare.« Vezi Prefața cărții »A celui întru sfinți Părintelui nostru Ioan Damaschin. Descoperire cu amăruntul a pravoslavniciei credințe«. Iași 1806. Bibliografia rom. veche, Tom. II (București 1910) p. 483.

²⁾ Arhiereul Dr. Gerasim Timuș Piteșteanu, Tetravanghelul diaconului Coresi, București 1889, Prefața profesorului C. Erbiceanu p. X.

ἐν ὃ γέγονεν¹⁾ la Coresi sună: „toate acéle fură, și fără de el nimé nu fu ce fu“²⁾, cari nu exprimă înțelesul originalului, mai cu seamă partea întâiu e cu totul greșită. — Tâlcuind Evanghelia lui Luca (1, 39—56), zice, că Maica Domnului „de pururê fata“ „curse în codru“ la Elisafra, „împreună amu și ca o (în)țeleaptă vrea să se sfătuiască de toate, de va fi cu adevăr de ce zice ei îngerul, ce i-se arătă“³⁾, din cari cuvinte s'ar părea, că Maria s'a îndoit despre adevărul buneii vestiri, crezând, că un înger fericit poate să vestescă un neadevăr, ori poate să nu se îplinească o solie alui Dumnezeu. E adevărat, că mai în jos îndreaptă această greșală, dar greșala, de astă dată foarte mare, e tipărită. — Coresi nu știe, ce e isopul, și crede, că Dumnezeu nu poate să spele cu nimic mai bine decât cu săpun, de aceea zice în psalmul 50: „stropiși-mă cu săpunu și curățescu-mă“⁴⁾. Deși în acest psalm, al 50 lea, zice: „Miluiaște-mă Dumnezeu după mare milă a ta“⁵⁾, Dumnezeului celui adevărat îi mai zice și „zeu“: „Zeul, urechile noastre auzimu“⁶⁾, cum numește, tot zei, pe dumnezeii cei păgâni: „Că eu cunoscui, că mare e Domnul și Domnul nostru spre toți zeii“⁷⁾. Nefiind încă terminologie românească pe acel timp, aceasta n'ar fi așa mare greșală. — Ebraismul carne în loc de trup, la Coresi e redat cu „peliță“: „Derept-acia veselêste-se înrema mé i bucură-se limba mé și rutes pelița mé întru upuvăință“⁸⁾, și peliță e și trupul Domnului, sfânta cuminecătură. Arătând, de ce merg oamenii la biserică, spune: „A treia... să luom cuminecătura pelița lu Dumnezeu... A patra. Merg oamenii la beserică, să ducă acolo milă, de în carele fac milostenie, popilor care-i slujesc la beserică, și junilor mișei, văduolor, și săracilor, striinilor, orbilor, școpilor și tuturor neputincioșilor. Derept cêste lucrure merg oamenii la beserică, cari sunt unguri, sau rumâni, au sârbi, au greci au némți, au léși; carei

¹⁾ Textele grecești ale Testamentului Nou s'au citat din *Η συνήθεια διαθήκη*, *Novum Testamentum graece recensuit Constantinus Tischendorf*, Lipsiae 1850.

²⁾ Timoteiu Cipariu, *Crestomatia sau Analecte literare*, Blaj 1858 p. 13.

³⁾ Cipariu, *Analecte* p. 42.

⁴⁾ Psaltirea Scheiană publicată de prof. I. Bianu, Tomul I. Textul în facsimile și transcriere, București 1889 p. 160.

⁵⁾ Op. cit. p. 158.

⁶⁾ Op. cit. p. 135.

⁷⁾ Op. cit. p. 439.

⁸⁾ Op. cit. p. 48 urm.

merg la beserică, și nu fac aceste patru lucrure, îndeșert merg la beserică¹⁾. Nici o comunitate religioasă nu există, care să învețe, că înzădar, fără nici un folos, ar merge la biserică creștinul, care nu ar da „milă“ popilor și celor lipsiți.

Dar mai e în aceste traduceri o greșală și mai mare. Țara Românească a fost totdeauna la îndemâna clericilor greci și bulgari, cari nu numai, că au stors roada atâtor ogoară binecuvântate de Dumnezeu, ci și-au tipărit aici și cărțile lor, nu numai cele bisericești, ci și pe acelea, în cari înjură pe Papa și biserica catolică. Și Coresi, Grec, care nu poate suferi nimic ce e roman, după ce a trăit multă vreme în atmosfera curentului antiroman, vine în Transilvania, și — până nu se va dovedi, că altul ar fi făcut acest lucru, putem să credem, că el „traduse și o lămurire a legii, în care se oprește mult și stângaciu asupra Treimii, — face o mărturisire de credință catolică în ceea ce privește dogma, căci spune, că Duhul sfânt e, diin tatăl și fiul nezidit“²⁾.

Cărțile bisericești au fost traduse din limba slavonă veche o limbă a cărei fire, sintaxă, gramatică și vocabular, e cu totul străină de firea limbii românești. La curțile domnilor români vor fi fost ei cărturari, cari vor fi știut bine limba slavonă, de carea aveau nevoie în scrisori și diplome, însă clerul, în cea mai mare parte, eră străin de această limbă, pe care, eră foarte indestulit, dacă o putea ceti, și știea din ea câteva vorbe, pe cari trebuia să le spună la liturghie cu fața întoarsă către popor, cum sunt: „Pace ție“, „Pace tuturor“, „Sus să avem inimile“ și altele de acest fel. Clericii dela episcopii și mitropolii vor fi avut și atunci o cultură mai înaltă decât popii dela sate. La reședințele episcopilor se vor fi găsit, mai cu seamă după sfărâmarea definitivă a statului sârbesc, câte un călugăr-doi sârbi³⁾. Dela aceștia, ori dela călugării din mânăstirea dealului, care e de asupra Târgoviștii, a putut să învețe limba slavonă diaconul mitropoliei, Coresi, un diacon, din acele vremi, care în afară de daraverile slujbii mai are și datorii familiare, și care și-a însușit-o așa de bine, încât a avut îndrăzneala să traducă din ea cărțile bisericești.

¹⁾ Cipariu, Analecte p. 21 urm.

²⁾ Iorga, Ist. lit. relig. p. XIX.

³⁾ N. Iorga, Ist. bis. rom. vol. I. 113.

„Traducătorul nu știă bine slavonește, și eră așa de grăbit, încât uită într'un loc să traducă pe bulgărescul **na** cu **la**. Construcții particulare slavone au rămas, precum e complimentul drept pus în dativ. Fără nici o pregătire deosebită însă și fără nici o înștiințare, oricine vede, că această limbă se deosebește mai ales prin lipsa lui *pre* la acuzativ, chiar după substantivele verbale, prin punerea complimentului înaintea verbului, ceea ce e cu totul neromânesc, de ex: ‚n'are unde capul închină', ‚a se toți mântu', — despărțindu-se pentru aceasta până și verbul de pronumele său reflexiv; întrebuintarea permanentă alui *de* și în loc de ‚den', ‚din'..., și în loc de ‚despre': ‚nece scriptură de tinre n'am primitu dela Iudei', adăugirea deasă a unui *-și* expletiv: ‚cineși', și în sfârșit, obiceiul de a pune complimentul pronominal în urma verbului: ‚știu-o', ‚ridzi-ți', înnădind chiar mai multe din aceste complimente după verb“¹⁾. Așa e de servilă traducerea, încât autorul ei nu se gândește, să fie lucrul spus bine pe românește, ci ține mult ca să răstoarne vorbele pe limba noastră, chiar și dacă vor exprima acelea un non sens, ori ceva nedeslușit. „Diaconul Coresi în Psaltirea sa din 1577, când zice în psalmul 3.: ‚nu mâ tem de mii de oameni ce cad“²⁾ în loc de ‚oameni ce năvălesc', traduce pur și simplu, într'un mod foarte stângaciu, pe slavicul *napadaiaštih*, din *napadati*, literalmente: ‚a cădea pe ceva'; tot așa în psalmul 21, zicerea: ‚și de corn cu unicorn' este o inextricabilă galimatie, care rezultă din neînțelegerea textului slav: ‚i o roh inoroj', latinește: ‚et a cornibus unicornium' grecește: *zai ètò zepátov unnozeqútor'*; sau în psalmul 43.: ‚recele feței mele' este românește un non sens, născut din omonimia a două vorbe slavice: *stud*, din cari una însemnează ‚rușine', iar cealaltă ‚frig', Coresi luând pe astă din urmă drept cea dintâiu“³⁾. Domnul profesor universitar Ioan Bogdan a aflat în Petersburg un fragment de evanghelie, cu text paralel slavonesc și românesc, în carele se găsesc următoarele „întorsături“ a textului slavonesc. Autorul traducerii când pune pronumele în loc de substantiv, nu se mai gândește de ce gen

1) N. Iorga, Ist. lit. relig. p. XXXVII;

2) »Nu mâ tem de mii de oameni ce cad împrejurul mieu«, acesta nu e nici un lucru extraordinar, căci de ceice cad împrejurul lui, nu se teme nimeni.

3) Bogdan Petriceicu Hasdeu, Cuvente den betrani, Limba română vorbită între 1550—1600, Tomul I, București 1878, p. 1 urm.

e substantivul românesc, la care se referă pronumele, ci răs-toarnă pe românește pronumele în genul ce-l are și în textul slavon. Dușa cel slavonesc pe românește e suflet; în slavonă acest cuvânt e de genul feminin, iar în românește de genul neutru, dar traducătorul nu ține socoteală de acest lucru, ci zice despre suflet: „află-o-va“. Așa de puțin cont ține el de limba românească, încât urechea lui se îndestulește cu „mine primește“, și nu simte nevoia să întrebuițeze reduplicarea pronumelui, cum se obișnuște după firea limbii: *pre mine mă primește*¹⁾.

Mai adaugem câteva rânduri, cari ne arată foarte limpede, că au fost locuri, pe cari traducătorul nu le-a înțeles, și astfel nu le-a putut redă în românește: „E jidovilor și elenilor *sile nu proaste* făcia dnzeu cu mărul lu Pavelu“²⁾, care vrea să fie traducerea lui: „*δυνάμεις τῆ οὐ τὰς τοχοίους*“, care ar însemna: „nu obișnuite“; Biblia dela 1688 are: „puteri nu mici“ (Faptele Apostolilor 19, 11). Intr'alt loc cetim: „Era urii fii lu scheveiu iudea întânni preoți șapte“³⁾, din care nu înțelegem nimic; Biblia dela Bălgărad (Fapte 19, 14) traduce această zicere în chipul următor: „Eră aceia feciorii schevei jidovului mai marelui popilor (cea de București: arhierelui) șapte carii făcē aceasta.“ Un lucru greu au întâmpinat traducătorii la traducerea termenilor tehnici. Românilor le lipsiă și cultura și literatura națională, nu cunoșteau o mulțime de lucruri, deci n'aveau nici cuvinte pentru însemnarea lor. Cele câteva sute de cuvinte, cu cari trăește un țaran, nu erau de ajuns pentru a se putea tâlmăci cu ajutorul lor cărțile bisericești. Traducătorii, întru cât au priceput, au creat ei cuvinte noue: „șă se întrupească“⁴⁾, „cântarea zeului născuta“⁵⁾ în locul vechiei bogorodnica „Cincizecile“ pentru Rusalii, creind uneori și cuvinte superflue, mai rele decât cele vechi, pe cari încă le au în cărțile lor. Astfel bisericii îi zic și „sfântutoare“, preotului îi mai zic „sfântitor“⁶⁾.

Dr. IOAN BĂLAN.

¹⁾ Ioan Bogdan, O Evanghelie slavonă cu traducere română din secolul al XVI-lea, în Convorbiri literare anul XXV (1891) p. 38.

²⁾ Codicele Voronețean cu un vocabulariu și studiu asupra lui, de Ion al lui G. Sbiera, Cernăuți 1885 p. 4.

³⁾ Codicele Voronețean p. 6.

⁴⁾ Tâlcul Evangheliilor în Bibliografia rom. veche Tom. I. p. 89.

⁵⁾ Psaltirea publicată în românește la 1577 de Diaconul Coresi, reprodusă de B. Petriceicu Hasdeu, Tomul I. (Textul), București 1881 p. 440.

⁶⁾ N. Iorga. Ist. lit. relig. p. XXXIV și XXXVI.

Intențiunea Romei față de biserica Românilor din Ungaria.

(D).

Vorbind de autonomia bisericească ce o avem acum, este necesar se țin cont de ambele drepturi publice, adică de cel *eclesiastic* și de cel *civil*, pentrucă aceasta este situația tuturor instituțiilor bisericești, ori unde s'ar afla ele, fie în societate civilă heterodoxă, ori infidelă (infideli: cei nebotezați valide), că ele, adică instituțiile bisericești, au o *esistență dublă*, ori cel puțin trebuie să o aibă, va se zică *esistență iuridică eclesiastică* și *existență iuridică civilă*. De aceea vorbind despre lucrul, ce mi-am propus să tratez în locul prim, adică despre *autonomia noastră bisericească de prezinte*, trebuie să consider ambele existențe ale provinciei noastre bisericești gr.-cat. române de Alba-Iulia și Făgăraș, adică, atât cea eclesiastică, cât și cea civilă.

Existența iuridică eclesiastică a provinciei noastre, așa o putem înțelege, dacă vom urmări cu atențiune toate treptele prin cari a trecut biserica noastră, până s'a ridicat la treapta, pe care se află, adică până a devenit provincie mitropolitană; cu alte vorbe, dacă vom fixa atențiunea asupra tuturor fazelor, de când fù un grăunț mic de mustar, până s'a dezvoltat în arborele acela mare, sub ramii căruia ne umbrim acum. — Treptele sau fazele provinciei noastre bisericești ușor se pot reduce la acestea, anume: *intențiunea* Romei față de biserica Românilor de sub coroana S. Ștefan; *constituirea* bisericii noastre în provincie mitropolitană; și *desvoltarea* acestei constituțiuni metropolitane, primite din mâna Romei.

Intențiunea S. Scaun Apostolic al Romei față de noi o putem afla din următoarele isvoare vrednice de toată credința.

1. Papa *Inocențiu III.*¹⁾ la 1204 scrie episcopului de rit latin din Oradea-mare, că i-a ajuns la cunostință, adică a fost informat de ilustrul rege²⁾ al Ungariei, că unele mănăstiri de rit grecesc din Ungaria se nimicesc aproape cu totul, și că l-a rugat regele, ca cu auctoritatea sa (adică a Papei) să facă

¹⁾ Inocențiu III ocupă scaunul S. Petru dela 1198—1216.

²⁾ Ilustrul rege fù Emeric, care domni dela 1196—1204.

din acelea un episcopat, care să fie supus direct Papei¹⁾. Continuă Papa Inocențiu, că după ce dânsul este aplicat să împlinească cererea regelui, prin scrisoarea aceasta apostolică îl auctorizează pe numitul episcop, să viziteze mănăstirile acelea, și să cerce cum stă lucrul, și că: „Utrumne de dioecesanorum episcoporum consensu unus fieri poterit episcopatus ex illis, qui nobis sit immediate subiectus? (Oare nu s'ar putea face cu învoirea episcopilor diecezani un singur episcopat din acelea, care să ne fie supus nouă înmediat?²⁾)

Din epistola Papei Inocențiu III. care cum se exprimă Humbertus Benigni, profesor de istorie în Roma fû: „Pontificiae hegemoniae politico-socialis culmen“, apare:

a) Nizuința Bisericii Apostolice de a paște toate popoarele cu cuvântul adevărului. Acest ideal sfânt al Bisericii din Roma l-a întrupat în sine Inocențiu III. în așa măsură, încât e rar să i-se afle păreche. Martoră este între altele istoria bisericească a poporului român din Balcani.

b) Încă de pe atunci, *independența bisericii Românilor* de ori care altă biserică din Ungaria, se socotiă ca o condițiune esențială de existență.

c) Cu atât se socotește a fi mai de preț independența aceasta, intenționată de Scaunul Apostolic al Romei pe seama bisericii Românilor din Ungaria, cu cât ea a isvorit din sufletul unuia dintre cei mai adânci cunoscători ai sufletului omenesc, din mintea aceluia Papă, sub cărmuirea căruia Pontificatul Bisericii romane și-a ajuns culmea splendorii.

2. *Papa Gregoriu IX.* în anul 1234 scrie către Bela regele Ungariei, că i-a venit la cunoștință, că în episcopatul Cumanilor³⁾ se află anumite popoare, cari se numesc Walati

¹⁾ »Ut auctoritate nostra unus fieret episcopatus ex ipsis, qui nobis nullo mediante subesset« (»Ca cu auctoritatea noastră să facem din acelea un episcopat, care să ne fie supus Nouă de-adreptul, fără a fi cineva mijlocitor«).

²⁾ Hurmuzachi, Documente privitoare la Istoria Românilor, vol. I. pe anii 1199—1345, pag. 39, n. XXX.

³⁾ »Pe timpul Asaneștilor, Cumanii iau parte, ca aliați ai Românilor, la luptele acestora în contra Bizantinilor, cum și în contra imperiului latin de Constantinopol. În urmă, după înfrângerea suferită dela Tatars în bătălia de lângă Kalka, ei se apropie mai mult de Unguri, dela cari o parte a Cumanilor primi și creștinismul (1227). Pentru Cumanii încreștinați se activă în Moldova episcopatul cuman, înființat mai înainte (prima mențiune 1217) pentru propagarea catolicismului în aceste părți, dar organizat

(„qui Walati vocantur“), cari deși sunt creștini, cu una și aceeași credință, având rituri și moravuri diverse, fac totuși lucruri de acelea, cari se împotrivesc numelui de creștin. Pentru că desprețuind Biserica romană, nu primesc sacramentele dela venerabilul nostru frate, episcopul Cumanilor, care este ordinariul locului, ci dela anumiți pseudoepiscopi, cari observă ritul grecesc, ... ca să nu se pericliteze sufletele pentru diversitatea riturilor, noi voind să delăturăm pericolul din cestiune, ca nu cumva Walathi amintiți se aibă motiv, pe tema, că n'au dela cine primi sacramentele, să se apropie de schismatici, aceluiși episcop (adecă al Cumanilor) îi poruncim: »*ut catholicum episcopum illi nationi conformem provida deliberatione constituat sibi*, iuxta generalis statuta concilii vicarium in praedictis« ca pe seama lor (adecă a Românilor), cumpănind bine lucrul, și după cum *cere firea acelei națiuni*, șă-și constituie șieși de vicar, conform statutelor conciliului ecumenic — se înțelege conciliul lateranens — în cele prezise, adecă pentru administrarea Sacramentelor, pe un episcop cu credință catolică¹⁾.

Din literile apostolice ale lui Gregoriu IX. se vede limpede *separatismul* acela prudent, ce-l avu în vedere Scaunul apostolic, când eră vorbă să se propage, ori să se consolideze credința catolică la un popor oarecareva. Adecă Roma eră gata ori când să respecte individualitatea aceluși popor, cerând numai atâta, ca poporul respectiv să creadă și să mărturisească credința Bisericii romane: care lucru apare cu deosebire din expresiunea aceea a literilor apostolice: „*Episcopum illi nationi conformem*“.

3. La 1234 Scaunul Apostolic al Romei prin Legatul său *Iacob Prenestrini* cere dela Bela, principele de coroană al Ungariei, ca în senzul acela să depună jurământul, că pe eretici, infideli și pe creștinii neadevărați, îi va estermina din țările sale, iar pe aceia, cari sunt neascultători față de Bise-

abia la încreștinarea cumanilor, și pus atunci (1227) sub protectoratul Ungariei. În legătură cu această dependență de Ungaria, regele Ungariei luă apoi (dela 1233) titlul de rege al Cumaniei. Invaziunea Tătarilor silii în fine pe Cumani a se retrage parte peste Dunăre, parte în Ungaria, unde regele Bela IV. le dete locuință lângă Tisa (1239). Atunci dispare și episcopatul cuman din Moldova. Astfel risipit, dispărură și poporul cuman«. (Enciclopedia română v. Cumani).

¹⁾ Hurmuzachi, Docum. vol. I. pag. 132 n. 105.

rica romană, îi va constrânge să asculte de Biserica aceea, „iuxta *ritum unius cujuscumque nationis*, qui non sit contra fidem catholicam“, adecă păstrând fiecare națiune ritul potrivit individualității sale, numai cât acel rit să nu cuprindă nimic în sine, ce ar fi contra credinței catolice¹⁾.

Alte documente, din cari se vede intențiunea Romei, le vom cerceta cu alt prilej.

Dr. IOAN SÂMPĂLEANU.

Icoane din vieața poporului român din Bihor. (1726—1748).

I. Episcopii sârbești și Unirea.

(1)

Cu moartea episcopului Sofronie († 21 Oct. 1725), devine vacant scaunul episcopesc din Arad. Mitropolitul sârbesc, cunoscând situația din comitatul Bihorului, se îngrijește, ca scaunul episcopesc din Arad, să-l ocupe un bărbat, care să aibă curajul de-a țineă piept cu vicarul Kebell. Bărbatul acesta este Vichentie Ioanovici.

Vichentie, îndatăce ajunge la episcopie, face reprezentațiune la Consiliul Impărătesc de războiu, în care expune, că un predecesor al său, anume Ioanichie Martinovici a avut iurisdicțiune și peste comitatul Bihorului, rugându-se să-i fie permis, respective, să i-se dea mână de ajutor, ca și el să se introducă în acele părți. Consiliul de războiu îi face cunoscut prin rescriptul din 11 Septemvrie 1726, că se poate instala în anul următor, promițându-i și ajutorul cerut.

În 21 Maiu 1727 vine Vichentie în Oradea. Sosirea lui a produs indignări și consternări în toate părțile. Fapta aceasta a lui se pareă un păcat strigător la cer, pentrucă nu voiau să priceapă, cum se poate, că un „vlădică schismatic“ să-și pună piciorul în aceasta dieceză dedicată de sf. Ladislau „Doamnei noastre celei mari“ și aici să îndeplinească funcții bisericesti schismatice!²⁾. De altă parte fapta aceasta se opunea dispozițiunilor diplomei date de împăratul Leopold I. în 8 Oct. 1701, și în special alineatului, în care se spune, că patriarhul

¹⁾ Op. cit. pag. 128. n. 100.

²⁾ Protestul vicarului M. Kebell. Arhiv. Cottului Bihor.

sârbesc să nu se amestece în lucrurile episcopilor latini, să nu le vatemie iurisdicțiunea, nici să cerceteze parohiile neunite din diecezele aceloră, cu atât mai puțin să le taxeze, ori să le impună dări; schismaticii să nu fie conturbați în religiunea lor, dar cu toate acestea ei să atârne dela episcopii latini; cine voiește poate să meargă la patriarh pentru ca să-și isprăvească daraverile, dar nu și întors: patriarhului nu-i este permis să facă vizitațiuni nici în persoană, nici prin altcineva în locuri de acele, cari cad afară de iurisdicțiunea lui, respective stau sub iurisdicțiunea altor episcopi.

Vicarul M. Kebell își adună toată istețimea și toată verva oratorică și într'o scrisoare plină de sentimente și argumente, raportează împăratului despre toate, dar așa se vede fără de rezultat, căci Vichentie nu se mișcă din Rácsváros (suburbiiu în Orade), unde se așezase. Iar pentru ca să contrabalanseze cel puțin, ori să zădărnicească chiar influința și acțiunile vlădicului, vicarul ia tot felul de măsuri față cu cei de acasă. Știa Kebell, că nu atât episcopul în sine, ci „ochii vlădicului“, protopopii, sunt, ceice hotărăsc mersul lucrurilor. Cu buna însă nu mult putea să ajungă, căci protopopii erau sături până în gât de vicarul și de șicanările pornite de el în contra lor, în cauza adunărilor oprite, apoi în cauza exceselor ș. a. a protopopilor și a preoților. Kebell o știa aceasta. Se hotărî deci, să meargă pe calea începută, căci activitatea și agitățile protopopilor trebuiau la tot cazul paralizate. Ca substitut al episcopului Csáky și în cele politice, fiind acesta totodată și comite suprem al comitatului, se puse în legătură mai deaproape cu cei dela comitat și în 1 Iulie 1727, dă poruncă strictă protopopilor dela Luncă (Lakság), de lângă Crișul repede, din jurul Beiușului și al Popmezeului, în care le interzice să meargă la episcopul Vichentie¹⁾.

Tot cu datul de mai sus scrie și comitatul agentului său din Viena, că întrepunându-se la Cancelaria Aulică a Ungariei și la Consiliul de războiu, să mijlocească dispozițiile necesare pentru împiedecarea tulburărilor ivite în comitat²⁾. Răspunsul acestei interveniri a fost patentă, prin care se îndrumă comitatul să petreacă cu deosebită atențiune poporul român, ca[nu cumva să se întâmple ceva³⁾.

¹⁾ Arhiv. Cott. Bihor 1727. V. 9.

²⁾ Arh. Cott. 1727. Fasc. V. nr. 4—6.

³⁾ Arh. Cott. 1727. Fasc. VII. nr. 1.

În vreme ce comitatul, în frunte cu vicarul Kebell, încercau toate mijloacele pentru paralizarea activității episcopului sârbesc, acesta se pregătea pentru cercetarea parohiilor, dobândind deja dela Consiliul de războiu miliția cerută.

Dar îi stau întru ajutor și protopopii. Aceștia de frica lui Kebell, ce-i drept, n'au venit la episcopul lor, dar au convenit altundeva. În convenirea aceasta apoi au hotărât, că nu se vor lăsa terorizați de vicarul; apoi au înaintat protest la comitat, în care se plâng și pretind, *că dacă li-e permis și sunt siliți să lucre de dimineața până seara, să le fie îngăduit și totodată să fie liberi să-și cultiveze și sufletul în legea lor*¹⁾.

Vichentie și dacă nu a sfătuit el însuși protopopilor să aducă această hotărîre, dar de bună seamă a avut știre despre ea. Asigurat deci, că protopopii sunt pe partea lui, probabil, că în toamnă pleacă să-i cerceteze pe protopopi, precum și pe preoți și parohiile lor, în ciuda tuturor protestărilor celor dela comitat. Ziua pornirii nu o știm, atât însă e sigur, că aceasta a fost înainte de 6 Februarie 1728, căci o investigație cu datul acesta²⁾ ne spune, că în Poceiu a plătit poporul episcopului pentru rescumpărarea bisericii după doi ani & mărieși; lui (episcopului) și ostașilor lui 33 de jumătăți de vin, un gânsac, o curcă, 4 găini, o jumătate de unt, 5 mijețe de ovăs, o căpiță de fân (vulgo csillye); preotul local a dat vlădicului trăsura până în Leta; cei patru soldați prescriși au fost așezați la credincioși, unde i-au provăzut cu cele de lipsă fără plată.

Vichentie se simțea atât de sigur, încât îi veni voia să mai și năcăjască pe latini. Anume la așa numitele „zilele crucii“, ieșind latinii din catedrală, erau să meargă cu procesie până

¹⁾ Documentul e scris în limba maghiară, iar subscriși sunt protopopii din comitat în modul următor: »Eu protopopul Mihaiu dela Luncă, cu toți preoții și cu biraele din toate satele împreună, m. pr. L. S.«; »Eu Protopop Gravril dela vidicul Beiușului cu toți preoții și cu toate biraele vidicului, m. p. L. S.«; Eu protopop Ioan dela Cefa cu toți preoții din câmpia Orășii cu biraele din satele dela câmpia Orășii, m. p. L. S.«; »Eu protopop Găvrilă de Papmezeu împreună cu toți preoții, dimpreună și biraele. L. S.«; »Eu protopop Jurje dela Pășteș de pe Crișul repede cu toți preoții și cu toți jurații. L. S.« Arh. Cott. 1727. Fasc. VIII. 28.

²⁾ »Inquisitio respectu Eppi Valachici«, Arhiv. Cottului, Fasc. VIII. 1728.

la biserica băraților franciscani. Vichentie așa își întocmise lucrurile, că venind și el din Rácsváros, încunjurat de popor imens, cu ostași din garda națională română înainte — el îmbrăcat în felon, cu coroana sârbească pe cap și cu cârjă pastorală în mână, apoi o mulțime de preoți români în saccosuri, cu cădelnițe și cu lumini, iar alții purtând icoane în mâni, — chiar atunci trecu și el peste pod, când treceau și latinii ²⁾. Latinii au observat, că aceasta e o demonstrație, dar erau neputincioși față de Consiliul de războiu, care îl sprijineă.

În 22 Martie se ține congregația comitatensă în orașelul Szalárd. Episcopul latin din nou protestează în congregație, prin vicarul său Mihail Kebell, în contra uneltirilor lui Vichentie, căci, zice vicarul Kebell, „episcopul schismatic dela recucerirea Orăzii de sub Turci, nici când n'a avut nici o putere peste românii din comitatul Bihorului, atârânănd aceia, când de episcopul dela Munkács, Iosif de Camellis, când de episcopul latin din loc.

Nu mult îi păsă acum lui Vichentie de așa ceva. Până în 21 Iunie a anului 1728, el vizitează cu Poceiul și Leta dimpreună 39 comune, predicând, ³⁾ sfătuind și pedepsind pe toți, cari nu i-se supun, ori nu-i împlinesc pretenziunile. Așa în St.-Lazar a lăsat un antimis, dar fiindcă comuna n'a fost în stare să-i plătească pretenziunile (1 galbin), a pus sub interdict comuna, încât nici a botezà nu le-a fost permis; în Aciad îl amenință pe judele comunal, că-l va bate, iar pe dascăl, că-l va legà de car, dacă nu-i împlinesc pretenziunile. Iar pretenziunile ridicate de Vichentie nu erau chiar mici, luând în considerare sărăcia în care trăiau românii din comitat. A pretinde dela o comună șase flor. Rh., apoi, cum a pretins spre pildă în Vasad (carea de altmintrelea erà comună unită), 1 cubul de ovăs, unul de grâu, un car de fân, mai departe 11 găini, 1 gâscă, 7 fonți de slănină, 2 curce, 28 iții de vin, iar pentru 15 cai nutreț, nu erà lucru prea măgulitor. Nici o comună n'a dat bucuros, ci văzând miliția nemțească și românească din Oradea se spăriau și făceau ce puteau, numai să scape de năcaz.

²⁾ Epistola lui Barhácsy Fer. din 4 Maiu 1728 cit. la Bunyitay, Bihar-vármegyé oláhjai és a vallásunio. Budapest 1892 pag. 48.

³⁾ În mai multe locuri a făcut rugăciuni, a predicat; românește a predicat în Bojeiu.

Cu ocaziunea aceasta a cercetat următoarele comune: Cheș, Suiug, Ghetea, Luchi, Săldăbaj, Satbarb, Dida, Margine, Bojeiu, Ciutelec, Spurcani, Popești, Varviz, Boromloc, Voivodeni (Almaszeg), Középes, Dernașoara, Derna, Trie, Săcălăsău, Sărsâng, Cinaloș, Hăucești, Vamoslaz, St-lazăr, Chiraeu, Tiribiș, Petreu, Abram, Chestur, Vașad, Piscolt, Silindru, Aciad, Darvas, Vecherd, Bedeu, Poceiu, Leta¹⁾. Din fiecare comună a luat dela biserică câte 2 fl. 16 cr., dela preot câte 2 fl. Rh.; unde vedeă de bine lăsă câte un antimis, în preț de un galbin; mai luă apoi nutreț pentru cai și mâncare pentru sine și ai săi, cari, ieftin computeate, făceau câte 6 floreni Rh.

Din comunele aci amintite, luând afară cele cinci din urmă, a scos competiță în suma de 132 fl. 23 cr., bani gata, iar 54 flor. 33 cr. în naturalii, de tot 186 fl. 56 cr., afară de ce a căpătat dela protopopi și unii preoți, ce nu ni-se spune²⁾. Afară de aceasta mai strânge bani și naturalii din Aciad, Darvas, Vecherd, Bereu, Poceiu și Leta în preț de peste 100 mărieși! Incărcat apoi bine o ia spre Oradea³⁾.

Nu-i merge însă tot așa de bine prin ținuturile stăpânite de episcopul latin și cu deosebire îi merge rău în ținutul Beiușului. Românii din părțile aceste, spăriați de-o parte de birul cel nou, de altă parte poate îndemnați de oamenii episcopului latin, baricadează strămtoarea dela Pietros și când episcopul se încearcă să treacă, îi străpung calul. Văzând acestea episcopul Vichentie se reîntoarce la reședința-i din Arad.

Indată ce episcopul iese din comitat, se și încep însinuările și plângerile în contra lui. Unii se plâng, că le-a pus comuna sub interdict, alții, că a aruncat asupra bisericii și asupra credincioșilor prea mare sumă; preoții se plâng în contra zecimelor, despre cari ei înainte de acestea n'aveau ideie. Acum vedeau ei, că Dumitru Pap a avut drept, când l-a atăcat pe protopopul Mihaiu în adunarea din Margine în cauza dijmelor pretinse de episcopul din Arad. Toate aceste au ajuns și la cunoștința Cons. Locușiitor, de unde se dau porunci, ca să se facă cercetări în contra exceselor și abuzurilor episcopului. Iar urmarea acestora a fost oprirea de-a mai păși în

¹⁾ Comunele Leta, Selind, Vașad și Piskolt erau unite, și cu toate acestea Vichentie și pe aceste le cercetează.

²⁾ Inquisitio respectu Eppi Valachici, Arh. Cottului 1728, Fasc. VIII.

³⁾ Cu ocaziunea acestei vizitațiuni a luat apiscopul 50 de mierțe de bucate; 40 - 50 ciubere de vin și vinars; vre-o 10 cară de fân; apoi o turmă de găini, găște, curce ș. a., afară de ce s'a cheltuit cu prânzurile!

comitat a lui Vichentie. Inzădar mai încearcă pe la 1730, să i-se permită dela împărăție, să-și continue vizitațiunile, făcând tot felul de promisiuni și legături, că nu va luă mai mult de 3 mărișe dela o biserică, legându-se, că la cazul contrar va plăti 100 floreni amendă; răspunsul e totdeauna negativ.

Un lucru totuș a ajuns Vichentie! Anume, că în ciuda tuturor protestărilor lui Kebell și ale episcopului latin, el primește iurisdicțiune și peste comitatul Bihorului, cu toate că comitatul acesta cade afară de hotarul teritoarelor date episcopilor sârbești, cu toate că eră supus iurisdicțiunei episcopului latin, și cu toate că poporul de aici era român de naționalitate, deci în butul tuturor dispozițiunilor diplomei leopoldine din 8 Oct. 1701. În 22 Martie 1732 vine patenta Cons. Locușiitor la reprezentanții comitatului, și le dă de știre, că Vichentie e denumit de mitropolit la Carloveș, iar în locul lui este denumit de episcop „pro Districtu Aradiensis, Ienopolitano, Magnovaradiensis et Halmassiensis” (Isaia Antonoevici¹⁾). Iacă deci dorința episcopilor sârbești li-se împlinește, însuș împăratul îl recunoaște de episcop al Orăzii, și prin aceasta și al comitatului. E drept că Vichentie încă se întitulă pe sine de: „Vikentie ku mila lui Dumnezeu Episcopul Aradului, a Orăzai cei mari și Ienopolei și a toată varmege, a Sarandului și a Bihării și a Halmajului”²⁾, adaugând cătră aceste într’un circular episcopesc și „a districtului Beiușului și a Beliului”³⁾.

ȘTEFAN TĂȘIEDAN.

¹⁾ Sed et Isaiae Antonoevics, pro districtu Aradiensis, Ienopolitano, Magnovaradiensis, et Halmassiensis nominato Ejusdem Graeci ritus non unito episcopo consuetas desuper Expeditiones extradandas clementer resolvisscet. Cons. Lom. 22 Mart. 1732, Arhiv. Cottului, Protoc. VII. pag. 502 și 520.

²⁾ Pe o dalterie dată lui Mihaiu preotul din Királlyi în 9 Martie 1729 Dalteria e de conținutul următor: »Vikentie ku mila lui Dumnezeu Episcopul Aradului, a Orăzai cei mari . . Pavel măreleș Aptol al Dmului va și porunciște să să dea Preoților poslanii tocmita dela ceia cei hirotonescui, de tocmiria preoților. Deci unii prunci ca akăia plecându să și acest Kir Mihail din satu din Kiraeu pentru aciasta tocmită carte dela noi; cu darul Dhului sfânt a făcătorului deplin Dumnezeu, lam hirotonit pre lege și pre Pravilă cetăț, ipodiakon, diakon și preut. Și poruncim tuturor celorla ce cătră voi va veni acest slobod Preut, Arhiereilor zic și Preoților, bărbaților și mireanilor boiari, cum săl (ori el) impodobit cu vrednicia, preuții de smerenoastă, mărturisit de bărbați vriadnici credincioși cum iaste vrednic de rânduiala aciasta. Dreptacea și pentru tocmiria și întărirea lui dă să aciasta carte după cum este obiciaiul dela noi întărită. În anno 1729, m̄a Marta 9. zile. L. S. Vikentie Ioanovici, m. pr.». Arhiv. Episcopiei gr. caț. de Oradea.

³⁾ Informatio generalis de praetensione Iurisdictionis Eppi Rom. Catholici M. Varadinensis et Eppi non Uniti Aradiensis.

Pelagra*).

Motto: Feriți-vă a mânca mămăligă din cucuruz necopt sau mucigăit, dacă doriți să nu căpătați înfiorătoarea boală pelagra.

Este una din boalele cele mai înspăimântătoare ce a bântuit în toate timpurile și la toate popoarele. Cei vechi adese o confundau cu lepra și sifilisul. Prin noile cercetări însă s'a ajuns la convingerea, că adevărata ei cauză ar fi porumbul sau cucuruzul *necopt*.

În Europa această boală datează cam de prin jumătatea veacului al șeptesprezecelea, odată cu introducerea cucuruzului. Iar cele mai bântuite țări de acest teribil flagel în Europa sunt: Italia, Spania, Franța, Portugalia, Grecia, Bulgaria, Sârbia, România și țara noastră. După cum ne-am convins cu toții, ploile anului acesta au fost mult mai abundante ca în alți ani — din care cauză nici porumbul (cucuruzul) nu s'au putut coace în deajuns; de aci rezultă că și numărul pelagroșilor va crește fără îndoială.

Iată deci ce m'a îndemnat să ridic chestiunea de față în aceste momente atât de grele, și să dau oare cari lămuriri cetitorului asupra acestei înfricoșate boale numită pelagră, mai ales acuma când porumbul sau cucuruzul necopt e hrana de toate zilele a țaranului român de pretutindenea.

II.

Lombrozo celebrul criminolog italian, studiind cu diamăntul cauzele acestei boale, susține, că grăuntele de porumb necopt și rău păstrat se mucigăiește, acoperindu-se suprafața boabelor lui de un strat verde, care examinat la microscop s'a dovedit, că stă din niște ciuperci foarte mici și foarte veninoase ce poartă numele de *Sporisorium maidis*, cari conțin în interiorul lor o toxină numită *pelagrozein* ce se aseamănă cu *ptomaina*, una dintre cele mai mari otrăvuri ale materiilor organice putrede. Alți autori ca Balardini susțin, că pe porumbul neuscat s'ar găsi și un microb, care are mare asemă-

*) Acest articol s'a reprodus în 1000 de exemplare, fiind împrăștiat de elevii liceului cari merg acasă pe sărbători, în tot cuprinsul locuit de Români al acestei țări.

nare — și chiar este același cu unii microbi găsiți în sângele pelagroșilor. — Ori cum s'ar pune chestiunea *pelagrei* din punct de vedere al adevăratei ei cauze, ceea ce e cert și sigur e faptul, că *porumbul necopt e adevărata ei cauză*. Și ca dovadă în sprijinul acestei teorii vom aduce că: bobul de cucuruz mucigăit, dă o făină acră, usturoasă nehrănitoare și în stare de a produce fenomene de otrăvire; d. ex. găini hrănite cu porumb stricat, sau cu mămăligă din asemenea porumb, slăbesc foarte repede, se tâmpesc, devin foarte triste, sunt apucate de tremurături, se sbârlesc, la unele li-se jupoaie pielea și toate aleargă după apă, fiind apucate de o sete inrezistibilă. O altă dovadă: S'a dat unui om tinctură de porumb stricat în doză de 6 gr. pe zi și în cel mai scurt timp s'au observat toate simptomele unui pelagros: lipsă de poftă de mâncare, greață, vărsături, diaree, jupuiala pielei, amețală, slăbiciune și neputință de a se ține pe picioare.

Pe de altă parte porumbul stricat supus la fermentație dă: un olei gras ranced, o substanță foarte amară numită *pelagrosina*, o substanță albuminoasă, care odată cu otrava mucigaiului putrezește și ea, transformându-se în adevărată otravă pentru organism, afară de acestea mai dă și o rezină de natură tot toxică.

Pe de altă parte *pelagrosina* cuprinde două elemente: unul, care tetanizează mușchii și îi întepeneste pe când cealaltă provoacă amețală un fel de beție somnolentă sau tâmpeală. Din aceasta ar rezulta deci că și *beuturile alcoolice fabricate din porumb necopt și mucigăit pot da pelagra, ceea ce observă mai ales la oamenii, cari beau rachiu fabricat din spirt de bucate și din porumb necopt*.

Pelagra de regulă isbucnește primăvara, odată cu căldura, când omul începe a asudă. Nu pare a fi contagioasă, după cum pretind unii. Nu se transmite prin ereditate, decât că copiii eșiți din părinți pelagroși sunt foarte nesănătoși, slabi, predispuși la boale și mai ales la pelagră. E mai deasă și frecventă acolo, unde se cultivă porumb mai mult.

Căldura și lumina au cea mai mare putere asupra izbucnirii pelagrei în timpul primăverii.

Caractere generale. Otrăvurile introduse treptat în organism și în raport cu gradul de necoacere sau mucigăire a a făinei de porumb dau naștere la diferite fenomene morbide.

demne de remarcat și anume: e constatat, că pelagrosina e o substanță, care arde, topește și omoară cu timpul celealalte organe, prin care trece ea, conrupe nutriția organismului, făcându-l să nu se mai hrănească regulat; desorganizează țesăturile, și mai ales se localizează în ea și pe centrii nervoși, topindu-le nucleii din celule și mielina de pe centrii nervoși, de unde urmează compromiterea funcțiunii lor.

Compromiterea aceasta poate fi de două feluri: *generală și locală*; cea dintăiu se manifestă la început și ambele rămân în tot decursul boalei.

Prima se manifestă prin slăbirea puterilor, lăncezală, lipsă de voință la lucru, prin tulburări nervoase de tristeță, amețeală, o stare de nebunie — văjăituri de urechi, dureri pe șira spinării și lipsă de somn.

Iar din partea tubului digestiv: gura uscată, gâtul lipsit de salivă, arsuri de stomac și în multe cazuri diaree vehementă. Vârtejurile și amețeala câteodată sunt atât de mari, încât trănțește la pământ pe individ, fără să-și dea seamă.

Pelagra se poate confirma prin aceea, că pielea și mai ales *dosul mânei* este cuprins de un fel de *roșală, sbârci-tură* și un fel de *cojală a pielei*; a doua *turburări din partea tubului digestiv* și a treia *turburări nervoase*.

La unii buzele și gura le sunt roșii și cu usturime, limba crepată și roșie, au constipație sau diaree, amețeală, greață, greutate în cap; întunecarea vederii, scăderea auzului, dureri și spasm în muși, îngroșarea pielii dosului mânilor și la picioare. În *mania pelagroasă* bolnavul e trist, posomorit și tâmpit. Iar din posomoreală pot trece foarte lesne la furie și sinucidere. Acești nenorociți adesea din cauza focului mare, ce-i arde în stomac își găsește sfârșitul în puțuri, lacuri, fântâni sau cine știe ce apă, spre a-și dobândi veșnica odihnă, ori adese sunt cuprinși de nebunie pelagroasă, când pot comite crimele cele mai mari fără a fi rezponzabili, mai ales că maniacul pelagros nu mai are judecată nici voință, memoria e pierdută, cugetarea și voința îi sunt strinse, *e un om pierdut* pentru el, familia lui, cât și mai ales pentru societate.

III.

Tratamentul pelagrei cu medicamente nu e aproape de nici un folos, dacă pelagrosul va continua a trăi tot cu porumb

sau făină de porumb (ori chiar făină de grâu) stricat. Cel mai bun lucru ar fi ca acestor bolnavi să li-se recomande schimbarea cu desăvârșire a regimului de-a se nutri cu făină de porumb (cucuruz), sau dacă nu trimiterea într'un spital.

Ca medicamente la interior se recomandă: Ferul sau Tinct. Bestuscheff, Arsenicul sau Lig. Foroleri câțiva picuri în supă la masă.

În contra diareei să li-se dea *Bismuth* cu *Doweri* în pravuri luate în cafea. Aci Bismuthul absoarbe sucurile intestinale, Doweri potolește arsurile și cafeaua ridică puterile slăbite.

Pe dinafară e de recomandat apă rece, care scade simțirea de arsură, durerea, roșăța, sau pârleala. Pe de altă parte diferite unsori potolitoare, compuse din diferite grăsimi — oleuri — laudanum, oleu de cad. etc. cari apără pielea, calmează durerile și grăbesc vindecarea.

IV.

Ce măsuri ar trebui să se ia, și ce sfaturi ar trebui să i-se dea țăranului nostru, spre a-l putea cruța de o așa mare nenorocire ca pelagra?

Astăzi toată lumea știe, că adevărata unica și singura cauză a pelagrei e porumbul (cucuruzul) necopt. Iar în anul acesta tot porumbul a fost necopt, deci numai Dumnezeu știe la ce ne putem aștepta. Să ne ridicăm cu mic și mare tineri și bătrâni și mai ales Voi preoți și învățători, păstori și conducători ai neamului nostru, Vouă mai ales, pe lângă toate celealalte griji, Vă încumbă și aceasta grea sarcină ca să sfătuiți, îndemnați și înduplecați pe țăranii de a se păzi pe cât li-e posibil de marea nenorocire ce-i poate aștepta și lovi, consumând făina de cucuruz necopt bine și neuscat bine. Spuneți-le îndemnați-i și cu toții să-i convingem, ca să-și usuce pe cât e posibil cucuruzul ce-l duc la moară pentru măcinat, fie în cuptorul de pâne pe jumătate ars și umplut cu tului de cucuruz, fie pe podul casei, fie prin coșuri și espus aerului.

Toate aceste însă nu sunt deajuns și ca cea mai bună măsură ar fi ca el să se ferească pe cât se poate de a mânca mămăligă din făina cucuruzului anului acesta — să se folosească mai mult de pâne, cartofi sau picioici, pâne de grâu cu cartofi, fasole, linte, mazere și mai ales să se folosească de

lapte, oue și carne, ca unele ce sunt mai nutritoare pentru corp. In rezumat propun deci: înlăturarea porumbului stricat, hrănirea cu alte alimente sănătoase și igienice, ca în mediul acesta să putem fi scutiți de un astfel de morb înfricoșat cum e pelagra.

DR. VASILE HÂNCU

CRONICĂ.

Date statistice privitoare la episcopia maghiară.

Episcopia gr.-cat. maghiară de Hajdu-dorogh, prin executarea bullei „Christifideles graeci“, e fapt împlinit. Am pierdut mult, dar sperăm, că periodul acesta nou din istoria bisericii noastre, ce-l începem cu multă durere, va fi un period de reculegere, de progres și de înălțare pe toate terenele. Și mai sperăm, că prin rugări și alergări, făcute fără întrerumpere și pe cale legală, vom ajunge acolo, ca să putem îmbrățișa iar la sinul Bisericii noastre pe toți aceia, cari regretă, cari plâng și se tânguesc, pentrucă au fost scoși din legăturile canonice de mai înainte. Celor ce se bucură, pe motivul că nu mai fac parte din provincia noastră metropolitană, fiindcă nici când nu s'au ținut de sufletul nostru, fiind ei rutenii, ori pierzându-se cu totul în marea credincioșilor de altă limbă, — le dorim, *să fie creștini după inima lui Hristos*. In cazul acesta ei înșiși vor lucra și se vor ruga pentru eliberarea zecilor de mii Români, a căror mântuire sufletească e primejduită în noua episcopie.

In următoarele publicăm datele statistice, privitoare la parohiile, filiile și cătunele, cari s'au dismembrat din provincia noastră bisericească pentru episcopia de Hajdu-dorogh. Datele acestea le-am compus pe baza șematismului de Oradea-mare din 1909 și a celui din Blaj din 1911, cum și pe baza datelor și a informațiunilor primite dela Sfințiile Lor: Alexă Pop, protopop în Sanislău, Sabin Coroian, protopop în Botiz, Ludovic Vida, preot în Orade, Vasile Tatar, preot în Chibelea-Sântion, Ioan Gergely, preot în Sovata, Artemiu Boer, prot. în Casonul mare și Dr. Alexandru Nicolescu, profesor în Blaj.

Fiindcă datele aceste grăesc destul de elocvent, nu adaugem acum nici un comentariu.

a) Dieceza Orășii-mari.

Nr. curent	Numele comunei	Numărul gr-catoli- cilor	V o r b e s e		
			nur ai român.	româ- nește și ungurește	numai ung.
1	Amác	485	285	200	—
2	Szatmárzsadány cu 4 cătune	1602	500	1102	—
3	Nagykolcs cu 6 fil. și 1 căt.	1222	420	802	—
4	Csengerbagos	718	—	718	—
5	Csegöld cu 4 filii	664	—	64	600
6	Csengerujfalu cu 1 filie	694	—	394	300
7	Óvári cu 2 filii	791	—	91	700
8	Pete cu 3 filii	721	—	121	600
9	Porcsalma cu 8 filii	1258	—	—	1258
10	Szamosdob	1073	800	273	—
11	Vetés cu 8 cătune	887	—	100	787
12	Csomaköz cu 2 fil. și 2 cătune	776	—	500	276
13	Domahida cu 3 fil. și 7 căt.	1062	—	120	942
14	Gencs cu 5 cătune	346	—	20	326
15	Kismajtény cu 1 filie	1206	606	600	—
16	Nagykároly cu 1 fil. și 21 căt.	2508	—	600	1908
17	Reszege cu 1 filie	772	600	172	—
18	Szaniszló cu 9 căt.	2282	800	1422	*) 60
19	Érdengeleg cu 1 fil. și 6 căt.	1003	600	403	—
20	Érendréd	687	186	500	—
21	Mezőterem cu 3 cătune	738	430	308	—
22	Portelek cu 1 filie	524	324	200	—
23	Vezend	925	625	300	—
24	Éradony cu 2 filii	256	—	—	256
25	Érkörtvélyes cu 1 filie	1298	—	120	1178
26	Értarcsa cu 1 fil. și 9 căt.	791	50	621	120
27	Gálospetri cu 3 cătune	340	—	20	320
28	Nyiracsád cu 1 fil. 18 cătune	2022	—	—	2022
29	Nyiradony cu 6 fil.	2313	—	2009	304
30	Piskolt cu 9 cătune	1367	500	837	30
31	Nyirábrány cu 4 fil. 15 căt.	1691	—	500	1191
32	Érvasád cu 3 filii	1595	995	600	—
33	Álmosd cu 5 filii	958	—	150	808
34	Bagamér cu 7 cătune	471	—	—	471
35	Érkenéz cu 1 cătun	805	505	300	—
36	Érselind cu 1 filie	858	—	—	858
37	Hosszupályi cu 21 fil. 10 căt.	496	—	—	497
38	Kakad cu 2 cătune	177	—	—	177
39	Nagyléta (rom.) cu 3 fil și 9 căt.	1880	400	1080	400

*) Acești 60 sunt ruteni.

Nr. curent	Numele comunei	Numărul gr.-catoli- cilor	V o r b e s c		
			numai român.	româ- nește și ungurește	numai ung.
40	Nagyléta (rut.) cu 4 filii	280	—	—	280
41	Pocsaj cu 4 filii 13 cătune.	1926	626	1300	—
42	Vértés cu 6 cătune	332	—	—	332
43	Makó cu 21 filii și 2 căt.	1347	—	—	1347
44	Nagyvárad (rut.)	691	—	—	691
Total 44 parohii, 111 fil., 169 căt.		44839	9253	16547	19039

Credincioșii din parohiile de sub p. 9, 28, 38, 40 și 44 sunt de origine ruteni, cei din parohiile dela pos. 5, 6, 25, 36 și 43 sunt de origine română și ruteană, iar ceilalți toți de origine română.

În parohiile dela pos.: 6, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 16, 24, 25, 27, 28, 31, 33, 34, 36, 37, 38, 40, 42, 43 și 44 de decenii se predică numai în limba maghiară.

b) Dieceza Gherlii.

1	Botiz-Oșvareu	2017	200	1487	330
2	Sătmar	4600	—	1000	3600
3	Szatmárudvari cu 4 filii	2020	300	1220	500
4	Jojib cu 1 filie	1020	200	820	—
Total:		9657	700	4527	4430

c) Din Arhidieceză.

1. Tractul Murășului.

1	Andrașfalău cu 17 filii	343	2	12	329
2	Balintfalău cu 7 filii	338	182	40	116
3	Hărăscrac cu 4 filii	152	—	8	144
4	Nyárádkarácson cu 4 filii	199	—	5	194
5	Chibelea-Sântion cu 5 filii	596	386	117	93
6	Murăș-Oșorheiu cu 3 filii	500	230	110	160
7	Șard cu 5 filii	344	233	75	36
8	Szentháromság cu 5 filii	132	8	—	124
9	Sânlörinț cu 1 filie	281	236	31	14
10	Tirimia mică cu 1 filie	200	97	16	87
Total 10 parohii și 49 filii cu:		3085	1374	414	1297

În parohiile dela pos. 1, 3, 4 și 8 se predică în limba maghiară, iar în celelalte în limba română.

2. Tractul Giurgeului.

Nr. curent	Numele comunei	Numărul gr.-catoli- cilor	V o r b e s c		
			numai român.	româ- nește și ungurește	numai ung.
1	Ciuc-Szépviz cu 21 filii	1148	437	400	311
2	Ciuc-Sân-Dominic cu 6 filii.	845	—	—	845
3	Ghimeș-Făget cu 4 filii	2680	1402	1150	128
4	Voșlab cu 1 filie	1448	868	500	80
5	Alfalău cu 1 filie	568	—	—	568
6	Giurgeu-Sân-Miclăuș cu 3 fil.	388	46	40	302
Total 6 parohii, 36 filii cu:		7077	2753	2090	2234

În parohiile de sub p. 3 și 4 se face instrucțiunea religioasă în limba română, în celealte în limba maghiară.

3. Tractul Odorheiului.

1	Abásfalva cu 23 filii	887	—	—	887
2	Bodogaia de jos cu 16 filii	241	—	—	241
3	Bözödujfalu cu 7 filii	435	—	—	435
4	Jacodul-român cu 9 fil., 2 căt.	217	140	—	77
5	Odorheiul-săcuiesc cu 23 filii	716	—	—	716
6	Sovata cu 4 filii și 1 cătun	618	—	—	618
7	Szárabajta cu 3 filii	536	—	—	536
8	Szenterzsébet cu 7 filii	157	—	—	157
Total 8 parohii 92 fil., 3 căt:		3807	140	—	3667

În parohiile din acest district, cu excepția celei dela p. 4, predica se ține în limba maghiară.

4. Tractul Treiscaunelor.

1	Arcuș cu 11 filii	151	—	—	151
2	Boroșineul mare cu 18 filii	444	—	—	444
3	Casonul mare cu 1 filie	1456	—	—	1456
4	Ciucșangeorgiu cu 8 filii	531	—	—	531
5	Ciuczazarfalva cu 7 filii	458	—	—	458
6	Gelița cu 10 filii	457	—	—	457
7	Ilyésfalva cu 4 filii	78	—	—	78
8	Lemnia cu 9 filii	324	—	—	324
9	Lisneu cu 7 filii	356	—	—	356
10	Poian cu 7 filii	208	—	—	208
11	Turia de jos cu 7 filii	287	—	—	287
Total 11 parohii și 89 filii cu:		4750	—	—	4750

Instrucțiunea religioasă în toate parohiile acestui district se face în limba maghiară.

Din arhidieceză s'au rupt pentru episcopia de Hajdudorogh: 18,719 credincioși, din aceștia 4,267 vorbesc numai românește, 2,504 românește și ungurește, iar 11,948 numai ungurește.

Prin urmare s'au încorporat la dieceza de Hajdudorogh din 1. dieceza de Oradea-mare: 44 parohii, 111 filii și 169 cătune cu 44,839 suflete. 2. dieceza de Gherla: 4 parohii și 1 filie cu 9,657 suflete. 3. arhidieceza: 35 parohii, 266 filii și 3 cătune cu 18,719 credincioși.

Din întreagă provincia metropolitană de Alba-Iulia și Făgăraș s'au dismembrat pentru Hajdudorogh **83** parohii, **378** filii și **172** cătune cu **73,225** credincioși, dintre cari vorbesc numai românește **14,220**, românește și ungurește **23,588**, iar numai ungurește **35,417**.

Ce ne spun cifrele acestea?... Morții trebuie îngropați, cei prinși eliberați, iar noi, cări stăm, să grijim, să nu cădem! (șr.)

*

O nouă „crimă“ a Bisericii unite. Pe urma hotărîrii Consistoriului din Blaj de-a înființa în Brașov o parohie unită, în care credincioșii uniți ai Brașovului să aibă și ei puțința unei mai intensive vieți religioase, se vorbește și se scrie chiar, că Biserica „soră“ nu e bucuroasă de această hotărîre. Organul deochiat al dlui Vlaicu „Deșteptarea“ se agită și în mijlocul protestărilor nervoase ajunge să apeleze deadreptul la comitetul național..., uitând că pentru acel comitet Domnia ei nu poate să existe. Pe urma suratei brașovene se alarmează organul oficios al eparhiei arădane și sub sugestivul titlu: „Dela Hajdudorog la Brașov“ încreastă și el această știre, scriind: „Le trebuie (adecă Blajului) compenzație pentru pierderile dela Hajdudorogh, pentru că de, mai înainte catolici după aceea români, și pentru numele papei de ce să nu se arunce tăciunele (sic!) catolicismului și în Brașov?“ — „Să fie oare adevărat?“, exclamă la aceasta „Revista Teologică“, aducând această știre „cu toată rezerva, căci nu credem — zice ea — să fie adevărată“.

Hotărîrea Blajului se prezintă deci în razele mentalității ortodoxe cam în felul următor. Blajul, și respective Biserica unită, a tradat interesele naționale, vânzând guvernului 76.000 (!) Români și în aceeași vreme Bisericii ortodoxe nu vrea să-i cedeze nici măcar pe cei 4—500 de credincioși, pe cari soarta i-a aruncat în marea ortodoxă dela Brașov. Și fiindcă revista sibiană nu crede, că s'ar putea ca Blajul să fie luat această

hotărîre, găsim că e foarte justificat cuvântul pus în titlul acestei însemnări. Da, Blajul a făcut o nouă crimă, pe tema căreia, bun e Dumnezeu, de nu se va da iarăși lozinca: Veniți Apostoli — deocamdată la Brașov.

În fața acestor ieșiri pătimașe, în dosul cărora se răsfață ura seculară a Bizanțului față de tot ce are legătură cu Roma, — noi cari cunoaștem motivele adevărate ale hotărîrii Consistorului nostru, cerem, chiar și în numele ideii naționale, să înfăptuească cât mai curând parohia și protopopiatul unit din Brașov. Nu ne este frică de un al doilea „Veniți apostoli“, dar dacă ar veni, garantăm că nu va găsi resunet, nici ca cel dintâiu.

Cum adecă!? Se poate ca Biserica ortodoxă să-și aibă parohia și protopresbiteratul său și în centre unite, unde numărul credincioșilor ortodoxi este mult mai mic ca al uniților din Brașov, fără ca noi să ne sinchisim de acest lucru, iar Biserica noastră să nu se poată îngrijii de credincioșii săi, numai după ce va fi primit aprobarea prealabilă a Sibiului, ori chiar a comitetului național?! Asta trebuie s'o vadă oricine că nu se poate. Iar dacă nu se poate, pentru ce, și în numele cărui principiu evanghelic se forțează, tocmai în aceste vremuri, divizarea sentimentelor noastre românești?

Noi la aceasta nu putem răspunde, dar credem că nu o vor putea face nici alții. (ar)

*

Necredința a înfrânt Turcia. Sunt cunoscute în toată lumea umilirile, îngenuncherile și înfiorătoarele înfrângeri, ce le-a suferit Turcia: Goliatul, care veacuri de-a rândul a fost spaima și groaza Europei, iar acum, când trage de moarte, încurcă ițele și ale celor mai dibaci și mai înțelepți bărbați de stat, cauzând incalculabile daune materiale și morale continentului întreg.

Mintea omului caută cauzele acestui dezastru turcesc, ce, poate, nu l-au prevăzut nici conducătorii acestui stat, nici cei ai celorlalte state europene. Părerile sunt diferite. Un bun cunoscător al Orientului, Pierre Loti, scrie în liberalul „Figaro“ un articol judicios, în care spune, că nimicirea imperiului turcesc a fost pricinuită de *necredința poporului mohamedan*. Din articolul acesta, care și-a făcut drum și prin alte ziare și reviste, reținem următoarele:

„Săracul turc! Toți se depărtează de el, chiar și acela, care înainte i se arăta prietin! Se poate că n'au fost pregătiți,

se poate, că au fost comandanți rău; se poate, că alimentarea proastă să-i fi ruinat. *Dar trebuie să recunoaștem, că distrugerea aceasta a Turciei e păcatul nostru. Învățăturile mortifere din Apus, cari ca un venin au nimicuit încetul cu încetul adâncimea și intimitatea credinței Turcilor, sunt cauzele adevărate a căderii imperiului osman.* Turcie constituțională, guvernare sceptică și ireligioasă — apariția aceasta deja de mult a vestit prietinelor Orientului dezastruoasa și trista cădere a imperiului sultanilor“. Pierre Loti spune mai departe, că la dezastrul Turcilor a contribuit și primirea în armată a creștinilor bulgari, greci și armeni. Armenii sunt fricoși ca iepurii, iar ostașii bulgari și greci, în mod nenatural au fost puși în linie de bătaie împotriva fraților lor de sânge, ce e o eroare capitală. Atâta spune Pierre Loti, care nu se poate învinovați de preocupări religioase.

A se luptă cetățeanul pentru țara sa, pentru domnitor și pentru ai săi nu e numai un drept, ci și o sfântă datorie. Măsura împlinirii acestei datorii atârnă dela credința ostașului. Credința în Dumnezeu face pe ostaș, să-și uite de tată, de mamă, de frați, de surori, de prietin și de casă, să-și uite de sine însuși și plin de curaj, abnegație, însuflețire și de eroism să meargă înainte, și numai înainte, nădăjduind, pentru cazul morții, răsplata cerului. Cel necredincios, care nu sperează în o viață viitoare, se cugetă numai la sine, la sănătatea și viața lui pământească, ce o teme și grijește ca pe cel mai înalt bun al său. Din motivul acesta necredinciosul e molatec, fricos și laș, când e vorbă de jertfe și jertfire, și, dacă altcum nu poate, chiar și prin tradare încearcă să-și mântuie vicața. Dovadă, istoria profană, în special a Romanilor: eroi, pe timpul când au crezut, și lași în vremea necredinței lor. Aceasta ne-o spune și ne-o arată foarte limpede și sf. Scriptură. Un exemplu:

Siron, un comandant al oștirii lui Antioh, a plecat cu mulțime mare împotriva lui Iuda Macaveul, care avea puțini luptători. Acestia „văzând, că vine tabăra întru întâmpinarea lor, au zis cătră Iuda, cum noi puțini vom putea să dăm răsboiu asupra atâta mulțime tare? Și noi am slăbit, ajunând azi“. Iuda îi mângăie și îmbărbătează cu credința în Dumnezeu, spunându-le, „că nu întru mulțimea oastei este biruința răsboiului, ci din cer este puterea. Aceia vin asupra noastră cu sumeție multă și cu fărădelege, ca să ne piardă pe noi și pe muierile noastre și pe fiii noștri, ca să ne prade; iar noi ne răsboim pentru sufletele noastre și pentru legile noastre“ (I. Mac. 3,

17—21).—Și cei puțini cu credință au nimicit mulțimea lui Siron cea fărădelege.

Pentru vremea de războiu, cetățenii unui stat se pregătesc în continuu, după un plan cuminte și cu mijloace potrivite. Două sunt mijloacele, prin cari singur se pot obține rezultate mari și reale: *practizarea iubirii creștinești față de toți și servirea dreptății pe toată linia*. Acestea înalță și subțin neamurile. Altcum poporul se corumpe, își pierde credința și încrederea; și în zile grele, cum sunt și celea de acum, ușor poate fi șters din cartea celor vii. (șr.)

*

Cazul Caron. Prin interdictul papal, rostit asupra orașului Genua, chestia Mons. Caron a ajuns să fie cunoscută de întreagă lumea catolică.

Simburele chestiunii este acela, că Papa a numit pe Caron de arhiepiscop al Genuei, iar guvernul italian nu vrea să-l recunoască. Urmarea acestui conflict este interdictul, prin care papa oprește deprinderea oricărei funcțiuni preoțești, ca prin aceasta să silească guvernul la recunoașterea dreptului său de-a constitui Arhieriei după bunul său plac.

Împrejurarea, că în cazul lui Caron, Vaticanul a recurs la mijlocul, destul de neobișnuit în timpurile mai noue, al interdictului, arată că în Roma acestei chestii i-se dă o însemnătate deosebită. Și cu tot dreptul. Motivul, pentru care guvernul italian nu agreează persoana noului Arhiepiscop de Genua, este ținuta acestuia în așa numita chestie romană, aceea a suzeranității papale, care dela confișcarea statului papal agită într'una opinia publică a catolicilor întregii lumi, și desigur în rândul prim chiar pe cea italiană.

Se știe, că „legea garanței“, din 13 Maiu 1871, prin care guvernul Italiei unite a cercat să aranjeze raportul său către capul Bisericii catolice, nu a fost recunoscută nici când din partea Scaunului papal. Motivul, pentru care Roma nici după 40 de ani nu a putut fi adusă la primirea noiei stări de lucruri, nu este dorința de-a vedea iarăși dărăburită unitatea Italiei, ci împrejurarea, că în aceea lege ea nu vede asigurarea deplină și pozitivă a libertății și a neatârării Papei de orice putere civilă, fără de care șefia unei Biserici a toată lumea nici închipui nu se poate. Și că „legea garanței“ de fapt nu garantează această independență, se vede foarte eclatant chiar din cazul Caron, care după cum susțin ziarele mari catolice este numai un pretext de a putea veni la abrogarea legii din

1871. Dar o lege, care ori când poate fi schimbată din partea unei majorități parlamentare, nici pe departe nu poate satisface justele pretenziuni ale Scaunului papal!

Situația în care se găsește Scaunul papal, tocmai pe temeiul nerecunoașterii „legii garanței“, este o situație de azi pe mâne. Ea nu poate să dureze multă vreme. Catolicii Italiei, și catolicii din toată lumea, doresc schimbarea acestei situații în sensul garantării prin vre-o lege internațională a independenței depline și sigure a capului lor bisericesc, iar dușmanii Bisericii râvnesc o strâmtare și mai mare a drepturilor sale.

Se prea poate că schimbarea acestei situații să se pornească chiar acum pe urma cazului Caron și de aceea nu-i mirare că el pasionează atât de mult lumea catolică. —

Din vreme în vreme vom aduce și noi momentele mai însemnate ale fazelor mai noue ale acestei chestii, — în credința că facem un bun serviciu cetitorilor noștri. (ar.)

Cărți și reviste.

Stăruințele noastre pentru întărirea vieții religioase a preoțimii și a credincioșilor Bisericii române unite — cu începerea acestui an câștigă un sprijin foarte însemnat în noua revistă bisericească, care se face în mănăstirea Prislopului și se numește: »Cuvântul Adevărului«.

Pornită din râvna pentru lățirea cuvântului dumnezeesc și din îndemnul stăruitor a fostului vicar la Hațeg, azi episcopul Lugojului, această revistă, va putea face mult bine. În preoțimea noastră se resimte o schimbare foarte îmbucurătoare. Chiar și generația mai bătrână înțelege tot mai mult, că darul preoției nu se dă pentru conducerea matriculelor și nu se exhauriază prin îndeplinirea mașinală a funcțiunilor liturgice, ci singur prin o *păstorire* rodnică a întregii turme, care i-s'a incredințat. Bisericeștele noastre umile încep a se deșteptă din monotonia fără vlagă a dialogului dintre preot și cantor, și pe urma predicilor făcute tot mai sistematic și cu tot mai multă înțelegere a rosturilor vremii, încep să trăiască o nouă viață, aceea care poate încolți singur la *lumina* și *căldura* dragostei dumnezeiești.

La această trezire primăvărată a vieții noastre bisericești în serviciul cătreia trebuie să stăm cu tot sufletul, dela cel dintâiu Arhiereu până la cel mai tiner cleric, »Cuvântul Adevărului« vine să răspândească *lumina* recerută. Predicile scurte, potrivite și românește scrise ale primului număr îndreptătesc nădejdea grupării din jurul revistei, că mănăstirea Prislopului va fi »un izvor de viață nouă la Români«. Arhiereul ieșit din preajma acestei mănăstiri se va îngrijii de sigur ca piedecile, ce

ici-colea ar stă în calea luminei, să fie delăturate: înfrățind în sufletele preoțimii lumina cuvântului dumnezeesc cu *căldura* iubitoare a părintelui — apostol.

Revista, a cărei prim număr, pe lângă șapte predici, mai are și o mică rubrică pastorală, care promite a fi tot mai mare — se poate abonă în Hațeg (Hátszeg) pentru prețul de 10 coroane la an. Îi dorim viață lungă și rodnică! (ar.).

*

În nr. din 26 Decembrie (131) al »*Telegrafului Român*«, pâr. Dr. Ioan Lupaș dă lămuririle ce i-s'au cerut din partea dl Gh. Tulbure și a redacției, în chestia, adnotată și de noi în Nr. nostru din urmă, că oare fost-a unirea noastră cu Roma unire dogmatică, sau numai o »simplă alianță«, Lămuririle aceste nu vor fi făcut mare bucurie în Israel, așa că poate nici nu ar fi văzut lumina zilei în coloanele oficiosului sibiian, de nu era angajat în mod deosebit, prin provocarea directă adresată aceluia care venia să lămurească.

În sfârșit lămuririle s'au dat. Prin ele pâr. Dr. Lupaș respinge înainte de toate cu multă indignare — pe care dl Tulbure și redacția i-o vor iertă cu ușurință — afirmația, că dsa probabil nu va fi cunoscut manifestul românesc autentic al unirii, arătând, că dimpotrivă l-a cunoscut foarte bine, încă de 10 ani, iar în 1904 a și scris despre el în teza sa de doctorat. Ce priveste apoi *faptul unirii dogmatice*, despre care spuneam, că este mai presus de orice discuție, dl Lupaș îl susține de nou, aducând și câteva dovezi absolut incontestabile, cari ne dispensează de-a mai stăruî și noi asupra acestei chestii. Suntem adevărați de credința, că nu greșim când socotim, că pe urma lămuririlor pâr. Lupaș își va fi schimbat părerea și dl Tulbure și și veteranul »istoric«, care îngrijește redactarea »T. R.« Despre cel din urmă suntem siguri, fiindcă nu a adnotat; dl Tulbure ar putea încă răspunde, dar nu credem să se mai compromită

Morala: S'a isprăvit și la noi cu îmbătarea lumii cu apă rece. (ar.).

S U M A R U L :

Alexandru Ciura: Visul păstorului. — **Dr. Ioan Bălan:** Limba românească în cele dintâi cărți bisericești. (I.) — **Dr. Ioan Sâmpăleanu:** Intențiunea Romei față de biserica Românilor din Ungaria. (I.) — **Ștefan Tășiedan:** Icoane din viața poporului român din Bihor (1726—1748). (I.) — **Dr. Vasile Hâncu:** Pelagra. — **Cronică:** Date statistice privitoare la episcopia maghiară (șr.); O nouă »crimă« a Bisericii unite (ar.); Necredința a înfrânt Turcia (șr.); Cazul Caron (ar.). — **Cărți și reviste:** »Cuvântul Adevărului« (ar.); »Telegraful Român« (ar.).

Pentru redacție răspunde: Dr. Alexandru Rusu.

Proprietar-editor: Membrii redacției.